

“MBURU” NDI IGBO JI EZIPUTAIZU OHI

**Augustina Ekwy Ezemoka
Ngalaba Igbo
FCT College of Education, Zuba-Abuja, Naijiria
tinasommy04@yahoo.com**

Umjedemede

Nchocha a lebara anya na mburu metutara ajo ndu gbasara ‘izu ohi’. Nwanchocha choro ichoputa mburu di iche iche ndi Igbo ji eziputa ‘izu ohi. Otutu ndi mmadu emeela nchocha gbasara izu ohi mana o nwebeghi ihe emerela na ya dika o siri metuta amumamu ncheke. Ebumnuche nwanchocha bu iji amumamu ncheke choputa mburu di iche iche ndi Igbo ji eziputa izu ohi. A gbakwara mbu nyochaa mburu ndi ahụ a choputara iji choputa ihe ntunyere ndi ahụ bu ihe nburunanya e jiri gosiputa nghota nburunuche. Atutu nwanchocha gbadoro ukwu were mee nchocha ya bu atutu njirimee. Usoro a gbasoro were nweta ngwa ntucha ufodu ndi ahụ bu site na mkparita uka nwanchocha na ufodu ndi Igbo mere; ya na ihe nwanchocha maara dika nwaada Igbo. Nwanchocha nwetakwara ngwa ntucha site n’igba ufodu ndi okenye ufodu ajuju onu. Udi mburu ndi a choputara bu ndi a: agu mbu, aka ntutu, agucha nkwi/mburi ngwere, abali di egwu, ime aka nabu, aghuru, o ji abali eje, abali di egwu, omekome, o ji egbe, ekperimaa, nkwo mmuo, ndi purum nweru. Nwanchocha lebakwara anya choputa udimburu nke mburu ndi ahụ a choputara dabara n’ime ya. Ha gunyere ndi a: mburu keechiche, nnoronwe, mmeputa na nke ngwako.

Ndubata

Ndi Igbo bu ndi maara ka e si eji ilu na akpaalaokwu di iche iche achọ ihe ha na-ekwu mma ka o were di utu na nti ndi mmadu ma weputakwa echiche ufodu abughi nke a choro ka a gbaa n’anwu. Onye Igbo obula na-asu Igbo mana o jighi akpaalaokwu na ilu achọ ihe o na-ekwu mma, i mara na onye ahụ etozubeghi etozu n’asusu Igbo. Mburu dika o di

n'amumamu ncheke nochiri anya akpaalaokwu niile, ya mere nwa amaala Igbo obula maara ihe ekwe na-aku kwesiri iji mburu were na-eweputa echiche okwu ufodu nke o choghi ka a gbaa n'anwu.

Ndi Igbo na-eji ihu gbaruru agbaru na obi juputara n'iwere onye na-ebi ajo ndu okachasi onye na-ezu ohi. Ndi Igbo dika ndi nwere omenala na nsọ, anaghi achọ mmadu ibi ndu ekwesighi ekwesị. Anozie (2003) kowara na ihe a na-atu anya n'aka nwa amaala Igbo obula bu ezigbo ndu. Anozie gakwara n'ihu kowaa na ezigbo ndu a ga-abu ndu nwayo n'ihu na ndi Igbo anaghi achọ ndu gidigidi maobu ndu ihe ga-eme echi ya mee taa. Ezigbo ndu ga-abu nke onye na-ebi ya ga-akwuba aka ya oto n'udi igba mbu na-ekwu eziokwu, irusi oru ike, ikwanyere mmadu ugwu, inwe obi ebere, anaghi ezu ohi, anaghi emeru ala n'udi igbu mmadu na aru ndi ozo di ichie ichie (hu Olisa, 1972; Anozie, 2003). Otutu ndi Igbo anaghi ekwe ka ha na ndi na-eme ihe ozo di ichie ichie okacha onye na-ezu ohi na-emekọ ihe.

O bu eziokwu na otutu ndi mmadu emeela nchocha gbasara izu ohi ma nye otutu nkwa gbasara ya mana onwebeghi ihe e meerela na ya dika o si metuta amumamu ncheke. Mburu nwere nsara uche n'amumaamu ncheke n'ihina a na-esi na ya aghota maobu tapia okwu. Amumamu ncheke na-esite n'ihe nburuanya na gburugburu gosiputa ihe e bu n'uche. Umeodinka (2017) kowara na onye obula maara asusu kwesiri ima ihe e ji asusu ahụ eme. O gara n'ihu kwuo na a na-ejikari okwu e kwuru okwu aru oru n'asusu karia ihe e dere ede. Umeodinka (2017) gbakwara mbu kowaputa ihe Ferugan (2008) kwuru maka nghota asusu. O kwuru na Ferugan siri na nnukwu oru kachasi mkpa asusu na-aru bu ime ka ihe mmadu kwuru na nghota o na-enye buru otu. O gara n'ihu kwuo na o bu mgbe e tinyere okwu n'onodu ka onu ga-enwe ike ghota ihe okwu bu n'uche na ihe o choro ka a ghota n'okwu maobu na nkata ya.

O bu n'ihu nke a ka nwanchocha jiri hu na o di mkpa ime nchocha n'isiokwu a ma choputa mburu ndi ahụ metutaraizu ohi. Nwanchocha ga-achoputa etu ndi Igbo si eji nsara echiche were ihe nburuanya mee ka a ghota ihe nburunuche gbasaraibi ndu ohi. A ga-agbakwa mbu choputa udi mburu izu ohi ndi ahụ dabara na ya.

A kanyere akara udae, akara udaala na akara udansuda ebe niile ha kwesiri idi.

Nsogbu nchocha

Otutu umuafọ Igbo bu ndi nwere ike iji mburu na-ekwu okwu mana ha anaghi etinye ya ebe o kwesiri ekwesị okachasi ka o si metuta izu ohi. O di mkpa ka a mata na oru mburu bu ime ka e nwee echiche miri emi, ya mere na o buru na e tinye mburu n'okwu mana o mejuputaghi ebumnobi ya imara na a ga-enwe mgbagwoju anya n'ihe okwu choro ka a ghota n'okwu ya. Ufodu ndi na-eto eto bukwu ndi nwere ike o buru na ha amaghi etu e si

ezi mburu achọ okwu mma maobu ka e si eji ya egosiputa ihe ufodu ha bu n'obi nke ha achoghi ikwuputa gbowam okachasi n'okwu metutara izu ohi. Ya mere o ji di ezigbo mkpa n'ebe ndi na-eto eto no ka ha were mara etu ha ga-esi jiri mburu na-egosiputa ebumnobi ha mgbe ufodu okachasi mgbe ha choro ikwu maka mmadu izu ohi.

Ndi mmadu emeela otutu nchocha gbasra mburu nakwa maka ihe ojoo di iche iche nke izu ohi bu otu n'ime ha; mana ka o sila di, onwebeghi onye merela nchocha maka iji mburu ziputa agwa izu n'ala Igbo. O bu nke a kpalitere mmuo nwanchocha ime nchocha n'isiokwu a iji mechie oghere nke ndi ome nchocha hapuru ma belata nsogbu cheere ndi mmadu aka mgba n'uzo e si eji mburu eziputa ajo agwa izu ohi. Nchocha a gbadoro ukwu naani n'ichoputa mburu ndi ahụ ndi Igbo ji eziputa 'izu ohi'

Mbunuuche nchocha

Ihe ndi e bu n'uche na nchochaa bu ndi a:

- 1) Ichoputa mburu ndi ahụ e ji eziputa izu ohi n'ala Igbo
- 2) Ichoputa ihe ntu ndi ahụ e ji egosiputa ihe nburunuuche iji ziputa izu ohi
- 3) Ime ka amata udi mburu nke ndi ahụ a choputara dabara na ya

Uru nchocha

- 1) Nchocha a ga-abara ndi na-eto eto n'ihe gbasara asusu Igbo uru n'ih na o ga-eme ka ha nwekwuo ezi nghota n'ihe gbasara iji mburu eziputa agwa izu ohi
- 2) Nchocha a ga-enyere ndi choro ime nchocha n'amumamuncheke n'ih na ha ga-enweta ihe ufodu ga-enyere ha aka ime nchocha nke ha.

Nkwa okpurukpuokwu ndimetutara isiokwu

N'ebe a, nwanchocha tulere nkwa ndi mmadu di iche iche merela n'okpurukpu okwu ndi metutara isiokwu nchocha ya. Okpurukpu okwu ndi a ga-atule nkwa ha bu: ajo ndu na mburu.

Ajodu

Ndi Igbo anaghi eji ezigbo anya ele onye na- enupu isi maobu onye agwa ya anaghi adaba dika o si metuta usoro obibi ndu ndi Igbo. Ajo ndu dika Anozie (2003) kwara bu mmadu ime ihe ndi ahụ adabaghi n'usoro obibi ndu obodo o no n'ime ya. Otutu ndi Igbo anaghi ekwe ka ha na onye na-ebi ajo ndu na-emeko ihe. Nke a putara na a na-eze onye na-ebi ajo ndu eze dika omenela Igbo sir di.

Na nkwa nke Igbo (2007: 143), ajo ndu bu udi nduahụ ndi Igbo na otutu mba ndi ozọ na ahụ dika 'aru'. Ufodu ajodu ndi ahụ gunyere: igbu mmadu, ikwu udo, izu ohi, igba akwuna, ita amosu, igba ama ugha, ito mmadu, mmeko nwanne na nwanne, idina nwunye maobu di mmadu, izobe maobu ikwado onye mere ihe ojoo, ikwo ekworo, ita mmowu, dg. (hụ

Anozie, 2003; Igbo, 2007). Igbo (2007) gara n'ihu kowaa na dika omenala Igbo siri di na ajo akparamagwa na ajo omume ndi a nwere ndimegidere mmadu, oha obodo maobu ala. Oputa (1975) kowara na mgbe ochie n'ala Igbo, na onye mere ihe aru ndi a na-anata nnukwu ntaramahuhu. O kwuru na ufodu ka a na -egbu egbu, ebe a na-amapu ufodu amapu n'obodo. Ntaramahuhu onye ahụ ga-esite n'udi agwa ojoo onye ahụ kpara.

Ndi Igbo na-ahuta onye na -ebi ajo ndu dika onye meruru ala n'ih i na dika Olisa (1972) siri kwuo, ihe ndi Igbo weere dika ihe ha na-atu ujo maka udi obibi ndu ha bu 'ala' maobu 'chi' ha na-eefe. O kowakwara na ntaramahuhu na-adiri onye meruru ala maobu onye mere ihe ojoo. Olisa gara n'ihu kowaa na mgbe ufodu, ndi Igbo na-ata onye ahụ ahuhu iji gosi na ha akwadoghi ihe onye ahụ na-eme. Oge ufodu, a na-eji njakiri maobu atumatokwu eme ka onye ahụ mata na agwa ya adighi mma.

Nchoputa na nkowa ajo ndu nke ufodu ndi mmadu deerela maka ya nyere aka maka nchocha a, mana nwanchocha huru ajo ndu dika agwa mmadu na-akpa megidere odinaala, okpukpe na usoro obibi ndu nke obodo onye ahụ no n'ime ya. Udi ajo agwa a maobu omume a bu nke onye ahụ anaghizi ezo ezo.

Izu ohi

Izu ohi so n'otu agwa ndi Igbo na -ahụ dika agwa jogburu onwe ya. Igbo na Ugwuoke (2013) kowara izu ohi dika mmadu iwere ihe onye ozo n'uzo akwughi oto, okacha ime nke a n'uzo nzuzo. Ha kowara na izu ohi di n'udi n'udi, nke ufodu n'ime ha gunyere ima aka akpa, ohi ugboala, ohi igbuwa uzo, iji uzo aghughu nara mmadu ihe ya, inapu mmadu akpa, ego maobu ekwentị, izu ohi n'uloaku, ohi igbuwa onu uzo, ito mmadu, izu ohi n'ule dg. N'aka nke ozo, izu ohi na nkowa Matthew (2002) putara mmadu inapu maobu iwere ihe onye ozo mgbe onye nwe ihe ahụ enyeghi ya ikike maobu nkwardo maka iwe ihe ahụ. Onye na-eme nke a na-eme ya ka ihe ahụ o naara onye ahụ buruzie nke ya. Otutu ihe Matthew (2002) gunyekwara dika izu ohi bu mmadu igwu mmadu ibe ya ngari, iji uzo aghughu nara mmadu ihe ya, mmadu iri ego goomentị weputara maka iruru oha obodo oru maobu ikwu ndi lara ezumike nka ugwo oru ha, dg. Belson (1975) kwuru na ufodu ndi mmadu ji izu ohi mere aka oru n'ih ihe nnweta di iche iche ha chere na ha na-enweta na ya.

Reid na Petersson (1976) kowaputara na ezigbo onye ohi dika onye a na-enwude maobu atu ya aka n'ih i na onye ahụ na-ewe ihe mmadu maobu ihe abughi nke ya opekata mpe otu ugboro n'ime izuuka abuo obula. N'aka nke ozo, Peterson (1982) tputara na izu ohi dikà ijide mmadu maobu ihuta mmadu dika onye na-ewe ihe abughi nke ya otu ugboro n'onwa ato maobu onwa ano obula.

Ikejimba na Schuur (2018) gara n'ihu kwuo na otutu ndi ohi na Naijiria bu ndi e ji izu ohi na nnukwu okporo uzo, ebe a na-ere mmanu

ugboala na ulọakụ were mara. Ikejimba na Schuur kọwara na ọtụtụ oge na ndị dị etu a na-eji ụdị ngwa ọgụ dị iche iche dika egbe, mma, nnukwu ígwè na ọtụtụ ihe mmerụ ahụ ndị ọzọ were aga ohi. Matthew (2002) kwuru na ọtụtụ ndị ohi a na-ejide n'ala Bekee dika na United Kingdom (UK) anaghị ejikarị ngwa ọgụ mgbe ọbụla. O kwukwara na ngwa ọgụ ndia na-abụkarịkwa iji maja na iyija ndị ha dakporo maka inapụ ha ihe ndị ha chọrọ n'aka ha.

Na nkọwa Beredugo (2003), ọ chọputara na afọ ndị a na-ahụkarị na-ezu ohi bụ ndị nọ na-agbata afọ iri na asaa na afọ iri atọ. Agbata afọ nke a dabara n'agbata afọ nke FRN (2001) kpọrọ ndị ntorobịa. Ozo, Appiahene-Gyamfi (2003) chọputara na imilikiti ndị na-ezu ohi ọkachacha ndị ji egbe ezu ohi bụ ndị ntorobịa nọ n'agbata afọ iri na asatọ na agbata afọ iri atọ na atọ.

Ọtụtụ ndị ọkammụta arụọla ọtụtụ ụka ihe na-ebutere ndị mmadụ izu ohi. A chọputara na onweghị otu ihe a ga-asị na ọbụ ya na-ebutere mmadụ izu ohi kama na o nwere ọtụtụ ihe ndị metụtara onwe ha maọbụ a ga-asị na ha nwere ike ijikọta aka butere mmadụ izu ohi (Sampson na Laub, 1993). Mana n'agbanyeghị nke a, Igbo na Ugwuoke (2013) kwuru na ọtụtụ ihe nwere ike ime ka mmadụ malite zuwe ohi dika mmadụ ida ogbenye, mmadụ inụ ọgwụ aghara aghara, oke ọchịchọ maka ego, ọndụ ụkọ ọrụ, mgbe a napurụ mmadụ òkè maọbụ ihe ruuru ya, na ọtụtụ ihe ndị ọzọ.

Nkọwa niile ndị ọkammụta a mere banyere izu ohi dị ezigbo mkpa ime ka nkọwa banyere izu ohi pụta ihe. Mana nwanchọcha na-akọwa izu ohi dika mmadụ iji anya ukwu na oke ọchịchọ nara mmadụ ihe ya n'agbanyeghị na onye nwe ihe ahụ enyeghị onye ahụ nkwardo maọbụ ikike iwere ihe ahụ. Ndị na-akpa ụdị agwaa na-eme ya maka inweta ihe onyinye ndị ha ataghị ahụhụ ya.

Mbụrụ

Mbụrụ dika Crystal (2008) siri kọwa bụ atụtụ metụtara ncheke nghotaokwu nke na-eji otu ihe egosi nghota dī n'okwu maọbụ ihe ọzọ. Ọ gara n'ihu kọwaa na mbụrụ nwere ike ime ka e si na nghota otu ihe banye na nghota ihe ọzọ.

Lakoff na Johnson (1980) kọwara na mbụrụ na -egosi etu mmadụ si eche echiche, ya na etu mmadụ si ahụta otu ihe dika ihe ọzọ. Ha gakwara n'ihu kọwaa na mbụrụ na-egosi etu mmadụ si akọwa ihe gbasara ụwa na akparamagwa mmadụ.

Mbah na ndị ọzọ (2013) kọwara mbụrụ dika atumatuokwu e nwere n'asụsụ nke e ji ekwu okwu n'uzọ mkpuke. Ha gara n'ihu kọwaa na iji mbụrụ kwuo okwu maọbụ gwa mmadụ okwu na-eme ka ihe a na -ekwu ghara ibutere mmadụ na ibe ya esemokwu maọbụ tinye onye kwuru okwu na nsogbu.

Eme, Mbagwu na Mmadike (2016) kwuru na mburu bu nghota okwu nke na-arutu aka n'ihe abuo yiri onwe ha. Nkwa ha na-egosi na a na-esi na nghota otu ihe nweta nghota ihe ozo. Nke a bu iji kwado ihe Lakoff (1988) kwuru mgbe o kwara na e nwere uzọ echiche abuo bu nke mburu na-enye. Otu nghota na-egosi echiche nsinebe, ebe nke ozo na-egosi echiche ntunyere. Eme, Mbagwu na Mmadike (2016) gara n'ihu kwaa na echiche nsinebe na-egosi ihe nburuany nke a na-esi na ya enweta echiche ntunyere bu nke na-egosiputa nghota nburunuche. N'aka nke ozo, Ezeomeke (2004) kwuru na mburu na myiri yitere onwe ha, mana naanị ebe ha noro di iche bu na mburu na-ekwu na otu ihe bu ihe ozo, ebe myiri na-akwa na otu ihe dika nke ozo.

N'ezie otutu ndi mmadu enyela nkwa gbasara mburu, mana nwanchocha n'aka nke ya na-ahu mburu dika atumatokwu ndi ahu a na-eji mkpuruokwu maobu nkebihi eziputa ihe maobu agwa iji mee ka nghota nburunuche buru nke a gbara n'anwu. Mburu dika nghota ya siri di n'ihe omumu ncheke asusu bu maka imeputa okwu oheru na echiche di na ya. O nwekwara ike buru okwu ga-agbatwanye nghota di n'okwu ufodu.

Udimburu di iche iche

Richard (2018) choputara na e nwere otutu mburu di iche iche. O kwuru na nke obula n'ime ha nwere njirimara ha. Udi mburu ndi ahu bu ndi a:

i. Mburukennoronwe

Udi mburu a bu nke a na-ahu mgbe o na ahia ahu ichoputa ihe e jiri mado na nwanne ya iji meputa nghota nburunuche.

ii. Mburu kemgbagwo

Nke a bu udi mburu a na-enweta nghota nkiti ya site n'iwebata otutu ihe nsinebe.

iii. Mburu keechiche

Udi mburu a bu nke a na-esi na nghota otu ihe nweta nghota ihe ozo.

iv. Mburukemmeputa

Nke a bu udi mburugbaghi onwe ya n'anwu dika atumatokwu.

v. Mburu nwuranwu

Udi mburu a bu udi atumatokwu e jizighi aru oru maobu nke anaghizi enye ezigbo nghota maobu echiche n'ihu na oteela aka e ji ya ruo oru

vi. Mburukemgbati

Udi mburu a na-aputa ihe mgbe e ji ihe abuo eyighi onwe ha were atunyere ibe ya n'ime ahirikwu ufodu di na nkeji edemede maobu n'ogbara abu ufodu.

vii. Mburukengwakọ

Udi mburu a bu nke ihe nsinebe na nke ntunyere ya anaghi enwe myitere ma ncha.

viii. Mbụrụkenziputa

Mbụrụ dī etu a bụ nke na-enye mmadụ nghọta n'ihe gbasara ụwa na ntapia ihe bụ eziokwu n'ụwa.

ix. Mbụrụkendinime

Udī mbụrụ a bụ udī nke nsinebe ya na ntunyere ya anaghị agba onwe ha n'anwụ, kama a na-esi na nghọta otu n'ime ha enweta nghọta nke ọzọ. Nghọta otu n'ime ha anaghị apụta ihe nke ọma.

x. Mbụrụkenhūranya

Mbụrụ a bụ udī a na-eji ihe esereese were nọchie anya mmadụ, anụmanụ, ebe maọbụ ihe; mana ihe eserese ahụ bụ nke a tūrụ anya na ọ ga-enwe ihe a ga-arụtụ aka bụ ebe o yiri ihe ahụ ọ na-anọchi anya ya.

Ntūlegharịatūtū

Nwanchọcha tūlere atūtū ncheke ụfọdụ ichọputa atūtū kacha mmanke nchọcha a ga-agbado ụkwu na ya, ụfọdụ atūtū ndi ahụ gunyere:

Atūtūnsinagburugburu

Nke a bụ otu n'ime atūtū ncheke e nwere nke na-akọwa etu nwata si amụta asụsụ. Site na nkọwa Agbedo (2015), o kwuru na onye tūpūtara atūtū a bụ B. F. Skinner n'akwukwọ ya bụ *Verbal Behaviour* n'afọ 1957. Agbedo gara n'ihu kwuo na Skinner kọwara na asụsụ abughị ebumputa ụwa. O kwuru na o nweghị ihe dī n'okpokoro isi mmadụ tūpu a mụọ ya, wee kwuo na ụbūrū mmadụ dīka ughōodee onweghị ihe e dere na ya. O kwenyere na ka nwata na-eto, na ọ na-enweta ntūzi aka asụsụ site n'ihe ndi ọ na-enomi na gburugburu ya nke na-egosi na asụsụ abughị ebumputa ụwa. O bụ ụzọ dī etu a ka nwata si amụta asụsụ. Skinner kọwara na nwatakiri na-amuta asụsụ site na njali na kwunkwugha nke sitere n'aka ndi mūrū ya, ndi na-eku ya maọbụ ndi ọzọ nọ na gburugburu ya. Ndi otu atūtū nsinagburugburu a kọwara na a na-eme ka nwata gbalija kwugharia mgbe o nwetaghị ihe a chọrọ ka o kwuo. Ha kọwara naechiche ihe ọbula nwere bụ enyo ihe ahụ na-akpalite n'echiche mmadụ mgbe ọbula a kpọrọ ihe ahụ aha.

Atūtū a bara uru n'ihī na ọ na-enye aka ikọwaputa ihe gbasara mkpọaha na ihe a na-ahụ anya, nke a bụ maka na mgbe a kpọrọ ihe ahụ aha enyo ya ga-abia onye ahụ n'uche maọbụ n'ụbūrū.

Atūtū a rikwara mperi n'ihī na ọ bughị ihe niile a kpọrọ aha nwere enyo uche nke mmadūnwere ike ighọta. Ozo, mmadū abuo maọbụ karịa anaghị enwe otu enyo nghọta gbasara otu ihe. Omachonu (2011) mere ka amata na Chomsky (1965) katokwara atūtū a were kwuo na ndi okenye na ndi nọ na gburugburu nwata anaghị ekwucha ihe niile dī n'asụsụ ha, n'ihī nke a, nwatakiri anaghị enwetacha ihe niile o kwesiri inweta n'asụsụ ahụ bụ ndi o kwesiri imuta.

Atụtunsinuburu (mbumputaṣuwa)

Atutua bu Noam Chomsky tuputara. O gbaghara atutunsinuburu. Chomsky (1965) kowara na nwata obula a muru na-ebu ngwa mmuta asusu aputa uwa. Chomsky kowara na nwata obula, n'agbanyeghi ebe a muru ya maobu ndi no ya gburugburu na-amuta asusu ma kwuo okwu n'ihu akuku uburu ya bu nke Chineke kere maka isu asusu. Chomsky kpebiri na e nwere enyo n'uburu isi mmadu nke e ji ahuta asusu maobu amuta ya n'agbanyeghi ma a kuziiri onye ahụ maobu na akuzirighi ya. Usoro omumu asusu atutu a na-agbaso bu usoro kwunkwukwa nke bu usoro njali na nzaghachi. Ndi otu atutu a kowara na njali na nzaghachi na-aha nhata nha. Atutu a bara uru n'ihu na a na-esi na ya amata ihe di n'uburu mmadu.

N'aka nke ozọ, atutu a riri mperi dika ndi oka mmuta siri kwuo n'ihu na onweghi mgbe usoro izugbe omume ihe na osisa ya ga-esi gaa ihu na ihu. Ndi mmadu katoro atutu a n'ihu na o kowaghi ihe mere umuaka niile ji amuta asusu n'otu oge n'agbanyeghi n'ebe a muru ha maobu asusu a mnyere ha na ya.

Atutundina ncheke

Atutu a bu Lakoff na Johnson tuputara ya n'afọ 1980. Ndi otu a tuputara atutu a iji mezie mgbaghari anya daputara n'etiti ndi atutu nsinuburu na ndi nke nsinagburugburu. Ha gara n'ihu kowaa na tupu a mata echiche okwu obula, na a gaghi elefere oru uburu na gburugburu anya. Ha na-akowa na nsirihu ndi otu abuo a dacha mkpa n'omumu na ighota asusu. Lakoff na ndi otu ya kowara na ngwa imuta asusu bu nke mmadu buru puta uwa nke ga-enyere ya aka imuta na ighota asusu mgbe ihe di na gburugburu ya kpaliri ya.

Lakoff na ndi otu ya turu atumatu ato gbasara etu asusu si aru oru. Ha bu ndi a: nke mbu bu ichoputa ihe bu eziokwu n'ekwumekwu. Ha kwuru na a na-achoputa nke a site n'ichoputa ma isiokwu di n'ahiriokwu o bu nke di n'onodu e jiri kwuo ya. Ozọ bu ichoputa ma echiche okwu o bu ihe ahụ a na-ahụ anya. Nke ozọ bu ihuta eziokwu izugbe. Iwu nke a na-ekwu na onye obula nwere etu o si amata ihe bu eziokwu n'ububu.

O bu ihe ndi a mere ha jiri kpebie na ngwa imuta asusu di nnukwu mkpa n'uburu mmadu maka inabata ihe a kuziiri ya okachasi mgbe ihe di na gburugburu ya kpaliri ngwa mmuta ya.

Atutunjirimee

Atutu ncheke ozọ putara ihe bu atutu njirimee. Ndi tuputara ya bu Ludwig Wittgenstein na Paul Horwich. Dika Umezi (2017) siri kowaa, o nwere akwukwo Wittgenstein dere n'afọ 1953 o kpore *philosophical investigation*. O kowara na o bu n'ime akwukwo ahụ ka Wittgenstein noro tlee ihe jikotara okwu obula na akuku uwa ebe a noro kwuo ya. O choputara na echiche okwu obula putara ihe ndi nwe ya ji ya

eme maobu ihe ha nwere ike iji ya mee maobu kwanu usoro ha nwere ike igbaso mgbe ha chorọ iji ya mee ihe n'asusu ha. N'otu aka ahụ, Ndimele (1999) kowara na nghotaokwu obula bu ihe ndi nwe asusu ahụ ji ya eme ka o bu. Udemmadu (2018) n'aka nke ya kwadokwara atumatu a mgbe o kwuru na mputara okwu obula na-esite etu agburu nwe asusu ahụ siri hu ya.

Umezi (2017) gakwara n'ihu kwuo na Horwisch (1990) donyeere atutu a ukwu n'ime akwukwo ya o kporo *Truth*. Umezi kwuru na o bu n'ime akwukwo a ka o noro kwado atutu a mekwuo na ihe di mkpa n'echiche okwu obula gbadoro ukwu n'ihe ndi nwe asusu ahụ o di na ya ji ya eme. O gara n'ihu kowaa na iganyochawa ma okwu ahụ abụ eziokwuka o bughị bu nke adighi mkpa.

Uru di n'atutu a dika Ibeh (2017) siri kowaa bu na o na-eweputa echiche na nsirihu mba di iche iche. N'ihu uru di n'atutu a, a ka ji ya aru oru ruo taa. N'agbanyeghi uru atutu a, ndi okammuta kochara ya. Ha kwuru na ebe obu na atutu a na-egosi na echiche okwu obula bu ihe ndi nwe ya ji ya eme n'asusu ha, atutu a enyeghi ohere maka asusu abuo ji otu ihe eme ihe di iche iche n'otu oge. Ozokwa, ha kochara ya were si na echiche nwere odidi nnoronwe nke emetughi onodu ya n'asusu maobu n'atumatukwu.

Atutumereeme nsinokwu

Atutu a na-akowa na okwu na -enwe echiche miri emi nke nwere ike izo n'ime ahiriokwu etu o siri puta ihe n'asusu o di n'ime ya. Atutu a kowakwara n'ike di n'okwu onu mmadu. Iji kwado atutu a, Bach na Harnish (1979) kwuru na atutu a nyere ezigbo aka ime ka a mata na ihe di n'okwu abughi ihe okwu ahụ na- egosiputa kama na o bu ihe ndi nwe asusu okwu ahụ di n'ime ya mere oge e kwuru ya.

Ndi okammuta ufodu dika Udemmadu na Umezi (2017) ekwechaghi n'atutu a n'ihu na ha kowara na ufodu oge, agwa nghota okwu nke okwu kwuru anaghi adicha mfe, nke a bu maka na ighota ihe o kwuu na-ekwu na-esi n'onodu nkata nakwa gburugburu a no na ya. Ufodu ndi okammuta katoro atutu a n'ihu na o nwere iwu di iche iche na- achị ya. Ha kwuru na ebe iwu di mkpa bu n'amumamu utasusu na usoro ahiriokwu, mana o buru n'amumamu ububo na o bu ntuziaka ka o ji aru oru.

Atutunchocha

Site na ntuleghari nchocha nwanchocha mere, o choputara na o di mkpa ka nchocha isiokwu a gbado ukwu n'atutu njirimee n'agbanyeghi ufodu mperi ndi okaasusu ufodu kwuru na atutu a riri. Ihe kpata nwa nchocha jiri horo atutu a bu maka na nchocha a gbadoro ukwu na nkwenye atutu njirimee.

Nchocha a ga-erita elele n'atutu njirimee n'ihu na atutu a na- akowa na echiche okwu obula bu ihe ndi nwe ya ji ya eme n'asusu ha. N'ihu nke a, a maara ndi Igbo dika ndi na-ekwu okwu n'uzo mkpuka iji meputa

mbunuche ha oge ufodu. Ya mere ha na-eji otutu ihe ndi nhurunanya bu ndi emetutaghi ihe ha na-ekwu maka ya wereegosiputa nhurunechiche ha.

Ntulegharjhe edeerela n'isiokwu

Ebe a ka nwanchocha lebara anya ma tlee ufodu nchocha ndi mmadu merela gbasara isiokwu nchocha ya. O bu nke a nyere ya mgbakwasa ukwu maka ime nchocha nke ya.

Nwangama (2005) na nchocha o mere gbasara ihe bu njo na nkwenye na omenala ndi 'Ezza' na uzọ e si akpu aru maka njo ndi ahụ choputara otutu ihe ndi Igbo huru dika njo ma kowaputakwa uzọ di iche iche njo ndi a si emegide odimma ndi mmadu. Nwangama tuputara aro were kwuo na ndi 'Ezza' na-ahụ njo na ajo omumenke izu ohi so n'ime ya dika 'nsọ ani'. Ya mere na o di mma ka a katọ ma nye onye meruru ala ezigbo opipia ka iwe Chukwu okike ghara idakwasa ha niile. O kwukwara na o di mkpa ka ndi mbjambia bi n'Ezza na-ebi ezigbo ndu ghara ime 'nsọ ani' nke megidere usoro obibi ndu ha. Nwangama tuputakwara aro were si na o di mma ka ndi nne na nna, ndi okenye, ndi otu ogbo na ndi nchekwa obodo buru ndi ga-agba mbu hu na umuaka na ndi otu ogbo na -ebi ezigbo ndu kwesiri ekwesị ka ha ghara imebi 'omenana' ha. Nchocha a bara uru n'ihu na o nyere aka kowaputa ufodu ihe ndi Ezza kporo njo bu nke igba akwuna so n'ime ya. O gosikwara na ime ajo ihe bu nke obodo anaghi anabata mana-agbarukwa ihu maka ya.

N'iga n'ihu, Eme, Mbagwu na Mmadike (2016), site na nchocha ha mere banyere ndabere ilu na-adabere na mburu kwara na nghota ilu nwere na-aputa ihe site na nghotaokwu ndi nsinagburugburu nke e ji egosiputa nghota nhurunuche. Ha choputakwara na o buzi naani ndi okenye na-eji mburu atu ilu n'oge ugbu a, nke mere na mburu bu ihe na-achọ ifu n'ihu Igbo. Ha turu aro ka e nwee ndeputa maka mburu Igbo. Nchocha a bara uru n'ihu na o nyere aka kwaa ihe mburu nwere ike ime nke bu isi n'ihu nhurunanya were nweta nghota nhurunuche.

Site na nchocha nke Ibeh (2017) mere maka ntule ndi metutara nzuzu na nsirihu ndi Igbo na ndi Bekee, o jiri atutu njirimeenyochaa mburu ndi o nwetara. O putara na echiche okwu obula bu ihe ndi nwe ya ji ya eme n'asusu ka o bu. Nchocha ahụ ga-enye aka na nchocha nke a n'ihu na nwa nchocha jiri atutu njirimee werenyochaa nke ya.

Nwalozie (2011) mere ntucha ichoputa ihe gbasara izu ohi nke umuaka umunwoke na -eto eto na-ezu. O choputara na izu ohi okacha nke e ji egbe ezu bawanyere nke ukwuukemgbe a luhara agha Naijiria na Biafra nke bidoro n'afọ 1967 ma kwusi n'afọ 1970. Site n'ajuru onu Nwalozie gbara ufodu ndi ntrobja no n'ulo mkporo, ndi okaiwu ano, ufodu ndi uwe ojii na ndi na-elekota ndi nga, o choputara na o di uzọ okpurukpu ihe ano

nwere ike iduba ndị ntorobia n'izu ohi okachasi nke e ji egbe ezụ. Ihe ndị ahụ gunyere: iso ajọ otu, inwe oke ọchịchọ gbasara ego, anya ukwu na ịda ogbenye. O kwuru na n'ime ihe niile a na nke kachasi eduba ha n'ajọ agwa a bụ iso ajọ otu.

Ogbodo (2012) tulerela maka ihe ọjọọ na ajọ akparamaagwa na Steeti Enugwu na-agbata afọ 2000 ruo n'afọ 2009. Ogbodo chọputara na n'ime oge a, na mpụ na ajọ omume kacha pụta ihe na Steeti a bụ izu ohi n'ụdị ịche iche okacha nke e ji egbe ezụ, ịbagide mmadụ n'ike maka mmekọ nwoke na nwanyi, ịnapụ mmadụ ihe o nwere n'ike, ịmerụ mmadụ ahụ n'ụdị ịche iche, ohi igbuwa ọnu ụzọ, ohi ụgbọala, igbu mmadụ, ịtọ mmadụ, dg. Ogbodo chọputara na imilikiti mpụ a na-eme n'oge ahụ bụ nke e ji emegide mmadụ kariri nke e ji emegide akunauba Steeti ahụ. Ogbodo kwuru na otu ihe kacha pụta ihe bụ nke na-ebute ime ihe ọjọọ ịche iche na Steeti Enugwu oge ahụ bụ agụụ na ịda ogbenye. O gara n'ihu kowaa na ihe na-ebutere ndị mmadụ ọndụ ọjọọ ahụ bụ enweghị ezigbo ndị ọchịchị nwere ike ịhazi akunauba obodo ahụ n'ụdị ọ ga-esi bara ọha obodo uru.

N'iga n'ihu, Igbo na Ugwuoke (2013) site na nchọcha ha mere banyere ime mpụ na ụzọ ịche iche a ga-esi belata ha n'ala Igbo mere ka a mata na ndị Igbo bụ ndị anaghị anabata ihe ọjọọ n'ụzọ ọbụla. Nke a bụ n'ihi na ọ na-emebe ntọala usoro obibi ndụ na ọdịнала ha. Igbo na Ugwuoke chọputara na ndị Igbo bụ ndị kpọrọ ihe ọjọọ na ime mpụ asi, ma hụkwa na arụnwere ike ibutere onye mere ihe ọjọọ ahụ, ezinụlọ onye ahụ, ikwu na ibe maọbụ ọha obodo nnukwu ọdachi na ihe ihere. Ha chọputara na ọtụtụ oge na umụ mpụ na ajọ ihe ndị mmadụ mere nwere ike ibutere ha ajọ ọrịa maọbụ ọnwụ. Ha kowara na n'ihi nke a, ọtụtụ ndị mmadụ na-agba mbọ ibi ndụ kwesiri ekwesị iji gbalahị ahụhụ ndị obodo, 'ala' maọbụ 'chi' nwere ike ịta ha.

N'ime niile ndị mmadụ deerela banyere izu ohi, nwanchọcha chọputara na ọ dibeghị onye jiri atụtụ ncheke lebaa anya n'izu ohi. N'ihi ya ka o jiri dī mkpa ka nwanchọcha mee nchọcha n'isiokwu a.

Nchọcha a bụ nchọcha sovee. E lebara anya na mburū metụtara ajọ ndū dika o si metuta izu ohi na ka ndi Igbo siri hū ya. A gbasoro atutū njirimē were nkowa mburū ndi ahū maka imejuputa ebumnobi nchọcha a.

Mburū ndi a chọputara metutara izu ohi na nsirihū ndi Igbo

Izu ohi dika nwanchọcha chọputara so n'otu ajọ ndundī Igbo na-ahū dika ịmerū ala. Ebe a, nwanchọcha kowaputara ụfodū mburū ndi a chọputara ndi Igbo ji eziputa onye na-ezu ohi na nsiri huta ha. Ha gunyere:

agụ mbu

Na nghota nkiti, agū bụ otū n'ime anumanū a maara na-akpa nnukwu ike. O bụ ụdị anumanū anaghị emere ihe ọbụla dabara ya n'aka

ebere. O naghikwa eji anya ahụ ihe ọbụla o kariri ma hapu ya. Onye ọbụla hụrụ agụ anaghị akwụ akwụ maka na o nwere ike idogbu onye ahụ. Agụ anaghị ahụ ihe oriri hapu iburu ya. O bu n'ihie nke a ka ndi Igbo ji eji mburu a bu 'agụ mbu' atunyere onye na-ezu ohi okacha onye na-ezu ohi mgbe ọbụla.

abalị di égwú

Abali dika a maara kwesiri ibu mgbe mmadu ji ezu ike okachasi oge o ruchara oru ubochi ya. Na nghota nkiti, abali ekwesighi iyi mmadu egwu. Ndi ohi bukwa ndi a maara dika ndi na-ejikari abali ezu ohi mana-emekwa aru ndi ozo di iche iche. O bu n'ihie ya ka ndi Igboji eji udi mburu a eziputa onye na-ezu ohi mgbe ha achoghi ikporo onye ahụ okwu aha maobu kwuo maka agwa onye ahụ.

Ime aka náábó

Chineke kere mmadu ma nye ya aka abuo. Mmadu na-eji aka abuo o nwere na-eme ihe di iche iche. Ufodu ndi nwere olusi n'otu aka maobu ndi enweghi aka na-enwe ezigbo mwute n'ihie na aka ha ezughi oke. Ya mere mgbe mmadu ji aka kwesiri ka o jiri na-eme ezigbo ihe were ya na-ezu ohi, a choputara na ndi Igbona-eji udi mburu a eziputa na onye ahụ na-ezu ohi. Ha na-eme nke a okachasi mgbe ha achoghi ikporo onye ahụ okwu aha, maobu mgbe ha achoghi ikwu maka agwa ojoo onye ahụ n'ihu ndi mmadu.

aka ntutu

Dika e sirila kwaa na mbu, aka mmadu bu nke e chere Chukwu kere maka iji mee ihe di iche iche nke gunyekwara mmadu itutu ihe mgbe naetu o siri masi onye ahụ. Na nghota nkiti, o buru na a si na mmadu na-eme aka ntutu, e nwere ike chee na onye ahụ jiri itutu ihe mere aka oru maobu na onye ahụ maara etu e si atutu ihe ngwa ngwa. N'aka nke ozo, ihe a na-atutu atutu na-egosi na ihe ahụ pere mpe, o bughị nnukwu ihe maobu ihe buru ibu. Na nchocha a, a choputara na 'aka ntutu' bu otu n'ime mburu ndi Igbo ji eziputa agwa onye na-ezu ohi okacha onye na-ezukari umu kirikiri ihe maobu onye aghaghị izu ihu ihe mmadu ebe ọbụla onọ maobu ebe ọbụla o gafere.

ágúchá íkwū/mburi ngwere

Nke a bu otu n'ime mburu a choputara ndi Aguata ji eziputa onye na-ezu ohi. Na nghota nkiti, ágúchá íkwū maobu mburi ngwere bu udi nnunu na-ebekari n'ukwu nkwi. O na-eseri umu ngwere ma na-eburi ihe

ọbụla ọzọ ruru ya aka dika ihe oriri. Ọ bụ n'ihì agwa ọ na-akpa mere ndị Igbo ji eji ya atunyere onye na-ezu ohi ọkacha onye na-eme aka ntutu.

àghùrú

N'ala Igbo, àghùrú bụ anumanu a na-akpokwa nwamba ohia. Na nghota nkiti, àghùrú bụ nke a maara dika anumanu na-ebukari okuko. Ọ naghị eji anya ahụ okuko ma ghara iburu ya. Ọbụ n'ihì nke a mere e ji choputa na ndị Igbo na-akpo onye na-ezu ohi 'àghùrú' iji kosi na onye di etu a anaghị eji anya ahụ ihe abughị nke ya ma hapu ima etu ọ ga-esi were ihe ahụ. A choputara na abia n'ala Igbo, mgbe a kpọrọ mmadu 'àghùrú' maobu mgbe mmadu nuru ka a kpọrọ mmadu àghùrú, ezigbo nwaafọ Igbo ga-ama na ihe a choro ka amata bu na onye e ji 'àghùrú' mara bu onye ohi.

O ji abali eje

Abali dika a maara bu mgbe mmadu kwesiri iji zuo ike okachasi mgbe ọ ruchara oru ubochi ya. N'agbanyeghi nke a, otutu oge, chi nwere ike ijibido mmadu onye ahụ ewere abali lawa be ya maobu gawa ebe ọ choro iga. Ya mere na nghota nkiti, o nwere ike iputa onye ji abali eme njem. Na nchocha a, a choputara na mgbe a kpọrọ mmadu 'o ji abali eje' maobu 'ndi oji abali, ihe ọ na-eziputa bu na onye ahụ maobu ndi ahụ na-ezu ohi.

Òmèkómé

A choputara na 'Òmèkómé bụ otu n'ime mburu nke ndi Igbo ji atunyere onye na-ezu ohi otutu oge, achoghi ikporo onye ahụ okwu aha maobu mgbe achoghi ka ufodu ndi no okirikiri mara ihe a na-ekwu maka ya. 'Òmèkómé' na nghota nkiti nwere ike buru onye na -emesi ihe ike maobu onye a na-ekwu otu ihe o mere, o mekwa ọzọ. Dika a maara, agwa ndi ohi na-abukari agwa ime ihe di egwu na ihe siri ike, otutu n'ime ha bukwa ndi aghaghi izu ohi mgbe obula. Ọ bụ n'ihì nke a mere ndi Igbo jiri were udi mburu a were na-atunyere onye maobu ndi na-ezu ohi.

ò jì égbé

Nke a bu otu n'ime mburu a choputara ndi Igbo jikwa eziputa izu ohi. Na nghota nkiti, ndi a maara e nyere ikike iji egbe aru oru maobu agaghari bu ndi uwe ojii, ndi soja maobu ndi oru nchekwa. Mana dika a maara, ibu egbe na iji egbe ezu ohi maobu imaja ndi mmadu bu otu ihe e ji mara ndi ohi okacha ndi izu ohi nke ha katara ahụ. A choputara na obu nke a mere Igbo ji eji mburu a bu 'ò jì égbé' atunyere onye maobu ndi na-ezu ohi. E nwere ike ikpo ndi ohi na-eji egbe ezu 'ndi òjì égbé'.

Èkpèrímaá

Èkpèrímaá bụ otu n'ime mburū a chọputara e ji eziputa onye na-ezu ohi n'ala Igbo. Otutu oge ka mmadu anaghi achọ ka a kpọọ okwu ufodu aha. Ya mere mgbe obula a kpọọ mmadu 'ekperima', a mara na onye ahụ na-ezu ohi maobu na-ebi udi ndu onye na-ezu ohi na-ebi.

Nkwọ mmuo

Nkwọ mmuo bụ otu n'ime mburū a chọputara budi Igbo jikwa eziputa izu ohi. Na nghota nkiti, nkwo mmuo bụ otu n'ime nnunu a maara na-eseri umu uriom okuko nakwa ufodu nnunu ndi pere mpe karja ya. Onye bu ofeke n'asusu a, ga-eche na mgbe a kpọọ mmadu 'nkwo mmuo' na o putara mmadu iburu okuko mmadu, onye ahụ nwere ike ogaghi ama na o putara onye na-ezu ohi.

Ndi purum nwerə

A chọputara na ndi Igbo na-eji udi mburū a eziputa izu ohi. Ha ji okwu a bu 'purum nwerə' eziputa omume ndi na-ezu ohi. Ha anaghi ariọ onye nwe ihe ariọ tupu ha anapu onye nwe ihe ahụ ihe ya n'ike. Ya mere e ji udi mburū a mere ntụ e ji atunyere onye na-ezu ohi.

Nnyocha naichoputa udimburu ndi a chọputara

i) agụ mbu

'Agụ' na udi agwaọ na-akpa bu ihe nhurunya e ji atunyere onye maobu ndi na-ezu ohi. Atutu njirimee putara ihe ebe a n'ihu na ndi Igbo na-eji anumanu bu 'agụ' nke abughi mmadu were mere ihe ntụ e ji eziputa ihe nhurunuuche. Nke a bu mburū keechiche.

ii) abali di egwu

'Abali di egwu' bụ otu n'ime ntụ ndi Igbo ji atunyere agwara onye na-ezu ohi iji ziputa mbunuche ha. Atutu njirimee putara ihe ebe a n'ihu na ha jiri 'abali' na-egosi oge ezumike na ochichiri o na-agba bu nke na-eyi ufodu mmadu egwu were na-atunyere onye na -ezu ohi, okacha mgbe a choghi ikpo okwu aha. Udi mburū putara ihe ebe a bu mburū keechiche.

iii) ime aka abuo

Nke a bukwa otu n'ime mburū a chọputara ndi Igbo ji eziputa onye na-ezu ohi. Atutu njirimee putakwara ihe ebe a n'ihu na ha ji akuku ahụ mmadu 'aka' dika ihe nhurunya were na-eziputa nhurunuuche maka agwa izu ohi. Mburū keechiche putara ihe ebe a.

iv) aka ntutu

‘Aka’ bụ ihe ntunyere nhurunanya e ji nọchi anya mmadu, ebe ‘ntutu’ na-egosi agwara mmadu ahụ iji mee ka nghota nhurunuche bụ izu ohi puta ihe. Udi mburu a bụ mburu keechiche. Atutu njirimee putara ihe ebe a.

v) agucha nkwu

Ebe a ‘agucha nkwu’ bunnunu, mana ndi Igbo ji ya mere ihe nhurunanya e ji a tunyere onye na-ezu ohi, nke a mere ka atutu njirimee puta ihe. Udi mburu a bụ mburu ke echiche.

vi) àghùrú

Na nghota nkiti, ‘àghùrú’ bụ anumamanu, mana ndi Igbo ji ya mere ihe nhurunanya e ji nọchi anya mmadu ma werekwa ya na-atunyere onye na-ezu ohi n’ihi udi agwa o na-akpa. Nke a mere ka atutu njirimee putakwa ihe. Mburu a bụ mburu keechiche.

vii) O ji abali eje

Onye obula maara na mmadu nwere ike iji abali gaa ebe obula masiri ya, mana ebe a, ndi Igbo na-eji mburu ‘iji abali eje’ eziputa agwa ufodu mmadu na-ebi dika nke izu ohi n’ihi na otutu mgbe, ndi ohi na-ejikari abali ezu ohi. N’ihi nke a, atutu njirimee putara ihe. Udi mburu a bụ mburu keechiche.

viii) Omekomé

Na nghota nkiti, Omekome kwesiri iputa onye na-abu o mepu otu ihe o mekwa ozo; mana a choputara na e nwere ike ikpo ndi ohi a maara ama na-achoghi ima ihe ndi mmadu na-ekwu maka agwa ojobo ha na-akpa. Atutu njirimee putakwa ihe ebe a. Udi mburu a bụ mburu mmeputa.

ix) o ji egbe

Mgbe a siru na mmadu ji ‘egbe’, na nghota nkiti e nwere ike chee na onye ahụ bụ otu n’ime ndi orunchekwa obodo. Nke a bụ makana o bu ha ka e nyere ikike iji egbe na- agaghari maka orunchekwa obodo. Atutu njirimee putara ihe ebe a n’ihi na atumatuokwu a bụ ndi ohi ka o na-eziputa kama iziputa onye na-arụ oru nchekwa obodo. Mburu a bụ mburu keechiche.

x) Èkpèrímàá

Èkpèrímàábụ ntụ e ji atunyere agwara onye na-ebi ndu izu ohi iji ziputa nhurunuche. Mgbe a kpore mmadu ekpèrímàá, onye maara ihe ekwe na-aku n’asusu Igbo ga-aghota na o bu onye ohi ka a na-ekwu maka ya. Onweghi ihe a ga-asị jikoro mkpuruokwu a bụ ekpèrímàá na ‘izu ohi’; mana n’ihi na asusu bu ihe ndi obodo obula ji ya eme, ndi Igbo nwere ike ikpo onye na-ezu ohi ‘ekpèrímàá’. Mburu a dabara na mburu kemmeputa.

xi) Nkwọ mmụọ

‘Nkwọ mmụọ’ bụ ntụ e ji mado n’agwa onye na-ezu ohisite n’iji ihe nhurunanya gosiputa nghota nhurunuche. Atutu njirimee putara ihe ebe a n’ihi na ndi Igbo na-eji ‘nkwọ mmụọ’ a maara dika nnunu were na-atunyere

mmadụ. Ya mere na nghọta nkịtị, onweghị ka nnụnụ na mmadụ siri bụrụ otu. Mbụrụ a bụ nke nnọrọonwe

xii) Ndị pụrụm nwerə

Ọ bụ site n'akparamagwa ndị ohi na-akpa ka e ji ewere ụdị mbụrụ a na-atụnyere ha. Na nghọta nkịtị, e nwere ike chee na ọ bụ mmadụ inara mmadụ ihe n'ụdị dī iche iche dika n'ụdị egwuregwu, njakiri maọbụ onye kariri mmadụ. Atụtụ njirimee putara ihe ebe a n'ihī na e ji ihe ntụ a na-eziputa nhurūnuche nke bụ izu ohi. Nke a bụ mbụrụ kengwakọ.

Nchikọta

Na nchikọta nchọcha a, nwanchọcha chọputara ụfọdụ mbụrụ ndi Igbo ji eziputa izu ohi dika otu n'ime ajọ ndua na-agbarurū ihu. Ụfọdụ mbụrụ ndi ahụ bụ agụ mbu, aka ntụtụ, ágúchá nkūw/mburi ngwere, abali dī égwú, ime aka nábó, àghùrú, o ji abali eje, abali dī égwú, omekome, ò jì égbé, èkpèrímàá, nkwo mmụọ, ndi pụrụm nwerə.

Ọzọ, a chọputara na atụtụ njirimee e jiri nyochaa mbụrụ ndia putara ihe n'ihī na otụtụ ihe ntụ ndi ahụ e ji atụnyere 'izu ohi' enweghị ka ha siri daba na nghọta nkịtị ha nwere. Nke a bụ iji gosi na okwu ọbula bụ ihe ndi nwe ya ji ya eme n'asusụ ka ọ bụ.

Aro

Nwanchọcha na-ariọ ka ndi okammuta n'asusụ Igbo okacha n'ihe Amumamụ Ncheke gbaa mbọ biputa otụtụ akwukwọ agumagu ga-enyere ndi ga-eme nchọcha n'ihe gbasara atụtụ ncheke n'odiniihu aka. Ọ dikwa mma ka ha meputa nkowaokwu gbasara amumamụ a. Ọ ga-adị mma ka ndi ome nchọcha ndi ọzọ mee nnyocha n'ụdị ajọ ndi ndi ọzọ n'Igbo.

Edensibịa

Agbedo, C. U. (2015). *General linguistics: historical and contemporary perspectives*. Nsukka: KUMCEE-Ntaeshe Press Inc.

Akpamgbo, C.O. (ohz). *African indigenous laws*. Nsukka: Institute of African Studies, University of Nigeria, Nsukka.

Anozie.C.C. (2003). *Igbo kwenu. (akukọ na omenala ndi Igbo)*. Enugu: ComputerEdge Publishers.

Appiahene-Gyamfi, J. (2003). "Urban crime patterns in Ghana: The case of Accra". *Journal of criminal justice*, 31, 13-23.

- Basden, G.T. (2006). *Among the Ibos of Nigeria*. Gloucestershire: Nonsuch Publishing.
- Belson, W.A. (1975). *Juvenile theft: The causal factors*. London: Harper & Row.
- Beredugo, E. Y. (2003). "Notes on robbery in financial institutions and counter measures". Na P. Keku & T. Akingbade (qhz.). *Dangerous days and savage nights: countering the menace of armed robbery in Nigeria*. Bloomington: Indiana, Ist Books Library.
- Crystal, D. (2008). *The Cambridge encyclopaedia of language*. Cambridge: Cambridge University Press
- Ezeomeke, S. O. (2004). *Igodo nghota uto asusu Igbo*. Enugu: Easy quality Press
- Federal Republic of Nigeria, (2001). *National Youth Policy and Strategic Plan of Action*, Abuja.
- Ibeh, F. U. (2017). "Ntule mburu metutara nzuzu na nsirihu ndi Igbo na ndi Bekee". Nguputa semina PhD, Mahadum Nnamdi, Oka.
- Igbo, E. U. M. (2001). "Nigeria's armed robbery problem. Na R. Apollo (qhz.). *Social problems in Africa: New visions*. Westport: Praeger Publishers.
- Igbo, E.U.M. (2007). *Introduction to criminology*. Nsukka: University of Nigeria Press.
- Igbo, E.U.M. and Ugwuoke, C.O. (2013). "Crime and Crime Control in Traditional Igbo Society of Nigeria". *Developing Country Studies*, 3 (13), 160-167.
- Iherue, S. O. (2011). *Ihe ndi na- ebute ajo akparamagwa na ihe ndi o na-eweta n'ala Igbo*. University of Nigeria, Nsukka.
- Kazdin, A, E. (1995). *Conduct disorders in childhood adolescence (2nd ed.)*. Thousand Oaks, C. A: Sage Publishers.
- Lakoff, G. (1987). *Women, fire and dangerous things: What categories reveal about the mind*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). *Metaphor we live*. Chicago: Chicago University Press
- Matthews, R. (2002). *Armed robbery*. Devon: Willian Publishing.
- Mbah, B. M; Mbah, E. E; Ikekonwu, E. S; Okeke, C. O; Ugwuona, C. N; Akaeze, C. M, Onu, J. O; Eze, E. A; Prezi, G. O & Odii, B. C (2013). *Igbo adi*. Enugu: University of Nigeria Press.

- Ndimele, O. M. (1999). *Semantics and the frontiers of communication* (2nd ed.). Port Harcourt: University of Port Harcourt Press.
- Nwalozie, C. J. (2007) "Armed robbery in the political economy of Nigeria: A systemic failure of control". Na G. N. Alaribe & M. E. Ohajunwa (qhz.), *Gift and struggle: Trajectories of the christian life in Nigeria*. Owerri: Assumpta Press.
- Ogbodo, K. (2012). *Trends in criminal activities*. Enugu: University of Nig. Press.
- Olujinmi, A. (2005) "Keynote Address" Na *The national summit on crime and policing in Nigeria: Challenges and options*, Lags: Network on Police Reforms in Nigeria.
- Olisa, M. D. (1972). *Taboos in Igbo religion and society in West Africa religion II*. Nsukka University of Nigeria Press
- Omachonu, G. S. (2011). "Semantics". Na G. S. Omachonu (qhz.). *Nsuk texts in general linguistics. Vol.1*. Enugu: Rossen Publications.
- Oputa, C.A. (1975). "Crime and Nigerian society". Na T.O. Nwabara, S.N. & Reid, J. B., & Patterson, G. R. (1976). "The modification of aggression and stealing behaviour of boys in the home setting". Na E. Ribes-Inesta & A. Bandura (qhz.), *Analysis of delinquency and aggression* New York: Wiley & Sons. ihu 123-146.
- Richard, N. (2018). *The different types of metaphor. Thought co.* Owa ududo, Mee6, 2018.
- Sampson, R. J. & Laub, J. H. (1993). *Crime in the making: Pathways and turning points through life*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Udemmadu, T.N. (2018). *Omumunghotaokwu (semantiiks)*. Onitsha: Durability Press.
- Umeodinika, A. U. (2017). "The tonal patterns of inventives in Umuchu dialect". *N'Igbo language studies* 2(1). ihu 85-98.
- Umezi, P. I. (2019). "Nnwemagba oge na oke ala n'ilu Igbo na Steeti Anambara". Nchocha PhD Mahadum Nnamdi Azikiwe, Oka.